

Báthory István (1533-1586) – erdélyi nagyherceg (fejedelem, vajda), majd 1576–1576 között Stefan Batory néven Lengyelország királya

Báthory István Szilágysomlyón született 1533. szeptember 27-én somlyói Báthory István erdélyi vajda és Telegdi Katalin fiaként. Apja halála miatt Várday Pál esztergomi érsek vette szárnyai alá, majd I. Ferdinánd bécsi udvarában töltötte apródéveit, az egyetemet Padovában végezte. Később diplomáciai megbízásokat is kapott az uralkodótól, alig volt huszonhárom éves, amikor ő fogadta az Erdélybe visszatérő Izabella királynét – Szapolyai János özvegyét – és annak fiát, János Zsigmond megválasztott királyt. Humanista műveltsége, a Habsburg-udvarban szerzett tapasztalatai és ugyanitt elszenvedett fogsága, emberi tartása és katolikus hite formálta politikai éleslátását és habitusát. Elnyerte a legfontosabb erdélyi katonai pozíciót – váradi főkapitány lett –, két ízben járt követként a császárnál. Másodjára két évre börtönbe vetették, és csak 1567-ben térhetett haza. Kiszabadulása után birtokaira vonult vissza, politikai szerepet nem vállalt.

János Zsigmond 1571-ben bekövetkezett halála után az első erdélyi fejedelemválasztás két jelöltje Báthory István és Békés Gáspár volt. Békés pártfogója II. Miksa német-római császár és – I. Miksa néven – magyar király volt, Báthoryt a törökpárti oldal támogatta. A fejedelmi címet Báthory nyerte el.

Uralmának kezdetén legfőbb gondja az országrész életének megszervezése, a korszerű kormányzat kialakítása, a gazdasági és katonai alapok felmérése és biztosítása volt. A kereskedelem és bányászat fölvirágoztatásával, új árszabás bevezetésével szervezte át a gazdasági életet. Megerősítette a katonai védővonalat, elrendelte Várad erődítését. Az oktatás fellendítésére behívta a jezsuitákat, 1581-ben megalapította a kolozsvári akadémiát. Udvarában itáliai egyetemeken végzett értelmiségiekkel vette körül magát, ő maga is kiváló stílusú leveleket írt. (Báthory beszélt latinul, olaszul, németül és természetesen magyarul. A lengyelt nem sajátította el.) Egyik első lépése a székelység helyzetének rendezése volt – szabadjaik katonai- és jobbágysorba süllyedt rétegük pedig különböző szolgálatuk révén fontos támasza és alapja lett hatalmának.

A fejedelmi hatalomért folytatott küzdelem Báthory megválasztásával nem zárult le, de végül 1575. július 9-én a Kerelószentpálnál vívott csatában Békés vereségével ért véget. Az elfogott lázadókat kíméletlenül felkoncoltatta a fejedelem, *Balassi Bálint* életét viszont megkímélte, udvari fogságra vettette és maga mellett tartotta. Békés Lengyelországba menekült és fogságba esett. Báthory emberi nagyságát és bölcsességét mutatja, hogy 1576-ban már lengyel királyként megbocsátott ellenfelének, és bár Erdélybe nem engedte vissza, lengyel lovassága főparancsnokává tette. Békés innentől élete fogytáig hűséggel szolgálta őt. Békés Gáspár nevét az általa szívesen viselt rövid báránybőr kabát, a bekecs őrzi – amely a Békés (*Bekiesz*) névből eredő lengyel bekiesza [bekjesa] elnevezés átvétele.

Lengyelországban a Jagelló-dinasztia 1572-ben Zsigmond Ágosttal (*Zygmunt August*) férfíagon kihalt. A hagyományosan magyarbarát és Habsburg-ellenes lengyel rendek a megnövekedett tekintélyű Báthoryt hívták meg a trónra 1575-ben. Báthory azonnal Krakkóba sietett, és a koronázás minden feltételét teljesítette, ezek között azt, hogy költözzön Lengyelországba és vegye feleségül az utolsó Jagelló-házi lengyel király nővérét, a nála jóval idősebb Annát (1576).

Erdély trónjáról nem mondott le, előbb bátyját, Báthory Kristófot, majd az ő halála után annak kiskorú gyermekét, Zsigmondot tette meg vajdává. A kormányzótanács intézte az ügyeket, de a legfontosabb dolgokban a Krakkóban székelő erdélyi kancellária útján ő maga döntött. Báthory világosan látta a csapdát, amelybe Magyarország került, ezért Martinuzzi György politikáját folytatva egyensúlyozni próbált a Habsburgok és a törökök között. Terve Lengyelország, Magyarország és Erdély államszövetsége volt, ami egyaránt szolgálta volna a Habsburgok és a török visszaszorítását.

Lengyel királyként sikerült megfékeznie a széthúzó rendeket, három sikeres hadjáratot vezetett Rettegett Iván orosz cár ellen, és visszahódította Livóniát. A híres lengyel festő, Jan Matejko 1872-ben készült, a varsói királyi várban kiállított „Batory pod Pskowem” (*Bathory Pskovnál*) című nagyformátumú festménye örökíti meg a királyt és utal arra a tényre, hogy győztes háborút vívott

annak idején Moszkvával. Alapítója volt a jezsuita Vilnusi Akadémiának és Egyetemnek 1579-ben, amely a nevét viselte 1919-1939 között. Varsóban nevét viseli a talán leghíresebb középiskola (*Liceum Batorego*), amelynek területén mellszobra látható, de sok más általános és középiskolának, utcának is védnöke országszerte.

A vallási villongások korában feltűnő türelmet tanúsított, hívő katolikusként is tiszteletben tartotta mások meggyőződését. Miként mondta: „Én nemzetségeknek vagyok királya, nem a lelkiismeretnek, melynek Isten az ura.”

1586. december 12-én váratlanul meghalt a lengyelországi Grodnóban – ma Hrodna, Fehéroroszország. A krakkói Wawel katedrális altemplomában, a királyi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Mivel utóda nem született, a lengyel trónon feleségének unokaöccse, III. Zsigmond, Erdélyben Báthory Zsigmond követte.

Uralkodása mindkét országának virágkorát jelentette. A lengyelek ma is egyik legnagyobb királyukként tisztelik, bár csak tiz évig uralkodott.

Források:

<https://mult-kor.hu/erdely-es-lengyelorszag-szamar-egy-ant-viragkor-jelentett-bathory-istvan-uralkodasa-20190927>

https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/evfordulok_bathory_istvan_erdely_fejedelme_450_es_lengyelorszag_kiralya_445